CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library
S.D.B.B [illegible]

Coll. No. 19

Title VRATARKA.

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No.: 19 Subject: Dharmaśāstra

Title: Vratārka

Author: Bhaṭṭa Śaṅkara Scribe: —

Date of the work: — Date of the Ms.: —

Place of the work: — Place of the Ms.: —

Size: 10.9" by 4.9" Extent: 22 foll.

Language: Sanskrit Script: Devanāgarī

Remarks: Begins and Ends abruptly.

नैहस्तानां मद्दकाल्याश्च भवेत्कोतिकरकर: एकत्रैव महाभाग रत्नपात्रवरो भवेदिति श्राद्धिने पुष्पाप कृष्णस्य ष्टम्यां
श्रयत: शुचि: तत्रैवा पुष्पचर्माघं छत्रं वस्त्रं च पूजयेत् पुष्पैर्मूर्यैः फलैर्भक्ष्यैर्गीतैश्च परमेश्वरे: बलिभिश्च वि
विधैश्च ब्राह्मणानेन्मस्तथैव च रात्रौ जागरणं कुर्यात् तत्रैव च वसुधाधिप उपोषितो द्वितीये ह्नि पूजयेत् सुनरेश्वरां
श्चापुर्वोघं च सकलं पूजयेद्वसुधाधिप एवं संपूजयेद्देवीं वरदां भक्तवत्सलां कात्यायनीं कामगमां बहुरू
पां वरप्रदां पूजिता सर्वकामैस्सा पुनक्ति वसुधाधिप एवं हि संपूज्य जगत्सखानां यात्रानुदेया वसुधाधिपे
नप्राप्नोति सिद्धिं परमां महेशो जनस्तथान्योपि च वित्तशक्त्या तत्रैव देवीं शु· ब्रह्मोवाच श्रीफल शक्त भवस्वामिय
पात्वं परिपृच्छसि महासिद्धिप्रदं श्वत्वं सर्वशत्रुनिवर्हणम् सर्वलोकोपकारार्थं विशेषात् सिद्धिपुक्कात्व
र्थेन्द्रालक्ष्णाघेश्वकृत्ये पैश्च भूमिपालने गोधनार्थं विशांवत्स भूदैवन्नपुरवार्थिभिसौभाग्यार्थं स्त्रिया कार्यमेने
त्वयत्नकोटिभि: महाव्रतं महापुण्यं शंकराघैरनुष्ठितं कर्तव्यं देवराजेन्द्रदेव्या भक्तिसमन्वितैकनासं
स्थिरचौश कम्पुक्ता मारम्भ नैरिकाम् नैरिकाम्न निपत ऋयाचीनयचैकाशीनकाशीनयवाप्य: ३

व्रता० नरथेवं मातृस्तापूजितं इंद्रदक्षिकालंशिवरज्जकः शिवश्चाशिवा च शिवौ जपहोमसदा सक्तकन्यकां भोजयेत्सदा
स्वष्टम्यां नवमेहा निराकृतानिस्तुभानि च एकंवा वित्तभावेन कारयेत्तुरसत्तम तस्मिन्देवीप्रकर्तव्या हेमी वा
राजती तु वा मृद्दारुशैलकृणोपेता वहुम्भले च रज्जयेत सर्वोपहारसंपन्नैर्वस्त्ररत्नफलादिभिः कारयेद्रथदोलादि
रज्जो वव्वलिदैविकी वलिग्राहिणो देवा विनायकादयः तत्संबधिनीवलिर्दैविकी पुष्पैर्मद्रोणाविल्वाक्षतानीउ
त्रागवंपकैः देशाः कृष्णचकः विविधैरर्चयेत्सर्वांच्छम्भासुपवासयेत् दुर्गायतो जपेन्मन्त्रमेकचित्तनुभावितः
नरईपाम्बिनीशेषेविजपार्थनपोत्तमः पंचादंलक्ष्णोपेतं महिषालंसुर्भि नं विविधवल्का लिका लीतिजुत्वा
खड्गेनघातयेत्तस्मात्स्यकृधिरं मांसमाहीत्वा पूजना हि पुनिर्ऋतायप्रदा जयं महाकौशिवमेवितं तस्यायतो
नपस्नायात्तत्सु कृत्वा तु पिष्टजं खड्गेन घातनपित्वा तु दद्यात स्कंदविशारवयोः ततो देवीपुनः स्नातः क्षीरसर्पि
र्गजलादिभिः कुंकुमागरुकर्पूरैश्चंदनैश्चापि धूपयेत् हेमादिपुष्परत्नानि वासांसि च हता नि च नैवेद्यं सुमहत् राम
नं तु देयं देव्यास्तु भाविते देवीभक्ता स्त्रवीनकन्यकाः प्रमदादिच द्विजातीनं धपा रवंडा नवरादानेनतोषयेत् नं

रामक्षान्तयेत्तु महानवपराद्भुते पूजवेद्यावि शेषेण नदूपावर्तिकापतः मातृणां चैव देवीनां पूजा कार्या नव
निशि ध्वजछत्रपताकादी तुल्लुपेक्ष्य चिकायहे रथणावालिकैपंपङ्वाधरवाकुलं कारयेत्तु प्रयत्नेन देवीश
सुनिघातनैः अश्वमेधमवाप्नोति भक्तितः सुरसत्तम महानवम्यां पूजेयं सर्वकामप्रदायका सर्वेषु वर्णेषु
भुनवभक्त्या प्रकीर्तिता कृत्वाप्नोति यशो राज्यं पुत्रा युर्धनसंपदः इति देवीपुराणे महानवमी तत्रैव सौरपु
राणे आश्वयुक्शुक्लपक्षस्य नवम्यां प्रयतात्मवान् भक्त्यासंपूजयित्वैवं देवीं संशायमैत्ततः महिषघ्नि महामा
ये चामुण्डे मुण्डमालिनि द्रव्यमारोग्यविजयं देहि देवि नमोऽस्तुते भूतप्रेतपिशाचेभ्यो रक्षोभ्यश्च महेश्वरि देवेभ्यो
मानुषेभ्यश्च भयेभ्यो रक्ष मां सदा उमेषसा [illegible] कौमारि विश्वरूपे प्रसीद मे कुमारीभोजयित्वा च दद्याद्ध
रत्नादिकं नवम्यामपरं चैव स्वस्य वित्तानुसारतः शक्त्या चपस्यापवैवसा तद्द्व्येन पूजयेत् पतशास्त्रमुसादे
वी नि वसत्येव सततं शास्त्र मिति वा पाठः शास्त्रं तत्पुस्तकं दिव्यास्वपने विशेष शिवरहस्ये पि मेरुमन्दगमपसे
घकृता भिषेकांपंचाम्नैर्मैलिदिपुतामभिषेचयंतिने दिव्यकल्पमतुर्भ्रप सुवेपुरत्या राज्याभिषेकमनुलंपुत

२

श्रुता०
राघुवंतिदुर्गाभक्तितरंगिण्यां देवीपुराणे सुगंधिपुष्पतोयेन स्नापयित्वा नरः शिवम् नागलोकं समासाद्य क्री
डते पन्नगैः सह: द्रोणपुष्पं बिल्वपत्रं करवीरोत्पलानि च स्नानकाले प्रयोज्यानि देवेषु प्रीतिकराणि च भगवते न
रत्वा विष्णुलोके महीपते स्नापयित्वा नरो दुर्गां श्रद्धया हेमवारिणा सो वीर्याया नमा रूद्रो वसुभिः सह मोदते तेति लो
रके विष्णुलोकं लभते बांधवैः सह घृतेन स्नपयेद्यस्तु तस्य पुण्यफलं शृणु दशवर्षं दशपरानात्मानं च विशेषतः
भवार्णवात्समुद्धृत्य दुर्गालोके महीयते क्षीरेण स्नपयेद्यस्तु श्रद्धाभक्तिसमन्वितः चंडिकां विधिवद्वीर इंद्रलोके
महीयते स्नापयेद्दधिना वीर श्रीदुर्गां महीपते राजते च विमानेन शिवलोके महीयते पंचगव्येन यो दुर्गां तथा च
कुशवारिणा स्नापयेद्विधिवत् तं वै ब्रह्मस्नानं हि तत्स्मृतम् एकाहेऽपि च यो दुर्गां पंचगव्येन चंडिकां स्नपयेत्
पशार्दूल स गच्छेत्तु श्रीपुरं पक्कपिलां पंचगव्येन दधिक्षीरघृतेन च स्नानं शतगुणं प्रोक्तं मितरेभ्यो नराधि
प तत्त्वं स्नपनं पञ्चहरेणा मंत्रेण पाषाणनय षोडशवितरेद्धुप्स्वां स्नापयेत् सर्वं चोक्तं स्कंदे भैरवेति वाराही मंत्रा राम
तही तंत्रान्तही दुर्गायै नमः इति पञ्चाक्षरमंत्रेण कार्यं भविष्ये चंडिकां गंधत्रयेण यस्तु नरः श्रद्धासमन्वितः गारु

डेन स पानेन विष्णुना सह मोदते पितृन् उद्दिश्य यो दुर्गां मकरनाम्पसापि च स्नपयेत् स पितरस्तस्य वर्षशतं द्वयं पौर्ण
मास्यां तु वमावास्यां वा नराधिप स्नापयित्वा तीर्थजलैर्बीजपेद्यफलं लभेत् स्नापयित्वा नदीतोयैर्गंधचंद
नवारिणां चंद्रशुनिर्मला श्रीमान् चंद्रलोके महीपते स्नापयेद्यस्तु वै देवीं नर कर्पूरवारिणा स गच्छति परं स्था
वं पत्रसा चंडिकास्थिता चंडिका स्नापयित्वा तु श्रद्धया गुरुवारिणा इंद्रलोकं समासाद्य क्रीडते स ह किंनरैः हार
शांगेन पोर्णिमा चंडिकां हजयेन्नरः शरद्शतसहस्राणि वर्षाणां मोदते दिवि पपञ्चीरं कुशाग्रागोचं रक्तात दधि
तंदुलाः सहा सिद्धार्थका ह्र्वी कुंकुमं रोचनामकं चर्णयं कुसुशार्दूल द्रार्दशांग उदाहृतः सहाम हदेवी कुमारी
कां स्नपने न ह जपेयत्स सर्वा तिपरमं पदं मत्रा गंधगार्घ सम्मा दुर्दे वो मूर्ति निवेदयेत नदशवर्षसहस्राणि दुर्गालो
के महीयते आपः क्षीरं कुशाग्राणि दधि सर्पिस्तंदुलाः तिला सिद्धार्थकाश्चैव अष्टांगोर्घः प्रकीर्तितः भविष्ये
कविल्वाक्षतैः पुष्पैर्दधिदूर्वाकुशैस्तिलैः सामान्यः सर्वदेवानामर्घोयं परिकीर्तितः मत्स्यावेणवगोरत्नावा जये
द्फलं लभेत् ताम्रपात्रार्घ्यदानेन पौंडरीकफलं भवेत् पलाशपद्मपत्राभ्यां गोसहस्रफलं लभेत् रोप्यपात्रेण

अ.मा॰ दुर्गायै विष्णुयागफलं लभेत् रत्नाभौ वा पात्रेण लभेद्दश सुवर्णकं हेमपात्रेण सर्वाणि ईप्सितानि लभेद्भुवि अर्घं
दत्वा तु रौप्येण आरोग्यं प्राप्नुयात् लभेत् चंदनेन सुगंधेन अर्घ्यपात्रं समालभेत् कुंकुमेन विलिप्याथ गोसहस्रफ
लं लभेत् विलिप्य कस्तूरीणा वाजपेयफलं लभेत् मृगनाभ्यनुलेपनं कृत्वाग्निष्टोमफलं लभेत् मृगकस्तूरी तथा
चंदनागरुकर्पूरैर्यस्तु दुर्गां विलेपयेत् सम्वत्सरशतं दिव्यं शक्रलोके महीयते देवीपुराणे चंदनागरुकर्पूरैः श्ल
क्ष्णपिष्टैः सकुंकुमैः दुर्गामालिप्य विधिवत् कल्पकोटिं वसेद्दिवि मदकर्पूरकाश्मीररोचनाच चतुष्टयं एतेन लेपये
द्देवीं सर्वकामानवाप्नुयात् पुष्पाणि देवीपुराणे मल्लिकामुत्पलं पद्मं शमी पुन्नागचंपकं अशोकं कर्णिकारं च द्रोण
पुष्पं विशेषतः करवीरं शमीपुष्पं कुसुमं नागकेसरं पुन्नागश्चंपकः कुंदो यूथिका नवमल्लिका जपा बकेतकी मल्लि
का तीशतपत्रिका तथा कुमुदं कल्हारं बिल्वपाटलमालतीपद्मानी बकुलाशोकरक्तनीलोत्पलानि च दमनं
मरुवकं च शतपत्रपुष्पं तथा केतकी जाती मुक्तं च वंधूकं बकुलान्यपि कुमुदं कर्णिकारं च सिंदूरामम्ल दाम
मद्दपेभवि येप्रतेकसुकुसुमेषु दशनिष्कफलं लभेत् सौरभ्ये पुष्पे देवि सौगंध्यं करवीरस्रजोपि

स्वर्णजं येन यस्तु चंडिकां तोषयेद्देवं फलं लब्ध्वा सर्वलोके महीयते रचयित्वा नरो भक्त्या चंडिकां पद्ममालया अग्निष्टोमफ
लं प्राप्य सर्वलोके महीयते शमीपुष्पस्रजोभिस्तु आर्यां संपूज्य भक्तितो गोसहस्रफलं प्राप्य विष्णुलोके महीयते । प
जयित्वा तु राजेन्द्र श्रद्धया विधिवन्नृप कुशपुष्पस्रजोभिस्तु पितलो · दुर्गां धत्तूरपुष्पैस्तु रजये यस्तु चंडिकां माला
भिर्मालपावाप्नोत्यश्वमेधफलं लभेत् सुवर्णनीलसुवर्णसशतेरत्नैः फलं लभेत् मालया बिल्वपत्राणां नवम्यां
शुक्लेनवत्र नीलोत्पलस्रजोभिश्च पूजयेद्यस्तु चंडिकां वाजपेयफलं प्राप्य रुद्रलोके महीयते नीलोत्पलस
हस्रेण यो वै माल्यं प्रयच्छति वर्षकोटिसहस्राणि वर्षकोटिशतानि च दुर्गानुचरतां याति रुद्रलोके तथा वि
लिप्यां पूजयेद्दुर्गां दिव्यपुष्पाधिवासितं तां नैवेद्येन सर्वाण्समहामन्त्रफलं लभेत् भविष्योत्तरे पामेव शाने दु
र्गापामृतः श्रिपः मंत्रस्यक्रश्यो यं देवदेवेशि इष्टनगुग्गुलुपोजितः सहाणवरदे माता दुर्गे देवि नमोस्तु ते
श्रीतगुरुं नरो दद्याद् गोसहस्रफलं लभेत् श्रीतगुरुः कस्तागुरु महिषाख्य घृतान्वितं दत्वा बिल्वमथापि वा वाजपेय
फलं प्राप्य सर्वलोके सकलागुरुधूपेन तु माहिषाख्येन मंगलाशोधयेत्पापकलितं प्याथाग्निरिवकाचनं कलाग्र

५

वेता० रुं मकर्पूरं चंदनं मिल्हकं तथा तथा शर्कः मधुत्रये मगवद्दीनेरो धूपमिमं दत्वा नराधिपः इहकामानवाप्यान्या दुर्गालोके म
हीपते भविष्यति घृतदीपप्रदानेन चंडिकां प्रजयेन्नरः सोश्वमेधफलं प्राप्य दुर्गायाः स्वगणो भवेत् तैलदीपप्रदानेन प्रजयि
त्वा च चंडिकां वा जपेफलं प्राप्य मोदते सह किंनरैः मंत्रस्तु अग्निर्ज्योतीरविर्ज्योतिश्चंद्रज्योतिस्तथैव च ज्योतिषामुत्तमो दु
र्गे दीपोयं प्रतिगृह्यतां शिवरहस्ये देहीपते सकनकोज्वलपद्मरागरत्नप्रभाभरणहेममयेविमाने दिव्यांगनापरिवृ
तो नयनाभिरामप्रज्वाल्य दीपममलं भवने भवान्याः दीपप्रदानं यो दद्यादेवेषु ब्राह्मणेषु च तेन दीपप्रदानेन नत्र रूप्यां
गतिमाप्नुयात् भविष्यपुराणे नकुरुशार्दूलयथा वा स्पृशंतु कार्तिके विशेषतो नवम्यां तु भक्त्या प्रदाय ममवितः यावंतं
दीपसंख्यातं घृतेनापूर्णबोधितं तावत्कल्पसहस्राणि दुर्गालोके महीपते भविष्योत्तरे स्वंदताम्रं च तथा शर्करयापि
च घृतेन परिपक्वान्नं दत्वा च ब्राह्मणाः पदंस्मादितिशेषः आसोदनं रसालां च पानं वद रजेत्थ पायः अपछ्छेति दुर्गायै
सगच्छति शिवालयं शिवादुर्गारसालाश्च पशास्त्रं दधिशर्करायुतः साधितं तु मरिचं सुगालितैस्त्रिनाशन राम
रुविनिर्हिहंनि वैमोदनं कुचकुरुते रसालया पानकं वैपक्वेगौडमन्नमन्नंप्रापानकं सुरभीकृतं तदेवखंडमिश्रहीका

शर्करासहितं पुनं सामृतंधुतीर्त्रां सुहितं पानकं स्वात्रिरूप्यं निरूप्यं तत्कालं स्वहपापापसंयुक्तं शर्करासहितं नरः प्रप्र
पछ्छति दुर्गायै तस्याजं पकरो रक्षितं कालिकापु० आमिस्रांपरमान्नं च दधि चापि सशर्करं समहादेव्यै निवेदयेवा जिमेधफल
लभेत् दुर्गायुद्दिश्य पानीयं केतकीशाशिवासितं पंचपछ्छति राजेन्द्र स गणाधिपतिर्भवेत् आम्रं च नालिकेरं च खर्जू
रं बीजपूरकं पक्वं पछ्छति दुर्गायै स याति परमं पदं फलं वित्तपरे मध्यं नागुभक्तिं विदानुपात भक्तादिपंचकं देवी हत्रे रवा
मितुष्यति भक्ष्यं भोज्यं च लेह्यं च पेयं चोष्यं च पंचमं पर [redacted] रमान्नेपिष्टकं च पायकं
कसरं तथा मोदकं षट्प्रकारी निवेद्य पक्वान्नि वोत्सजेत्तरथा दिव्यर्णिनिवेदयेन्महादेव्यै सर्वाणि व्यंजनानि च क्षीरा
दीनि च वाद्यानि माहिषाणि च सर्वशः तावत्काल निवसत्यानुगंधर्वैः सह मोदते विष्णुधर्मे तु संताने भूनन्दं रंजितेन स
गवस्त्रका दुर्गे देवि भवस्त्रवरं वासस्तेप्रिती पतां भविष्ये वस्त्राणि चित्राणि सूक्ष्माणि च महंति चपं प्रछ्छति दु
र्गायै स गच्छति शिवालयं यावंत स्तंतवो वीरते भुवस्त्रे पुसंस्थिताः तावद्वर्षसहस्राणि मोदते चंडिका गृहे अलंका
रं तु यो दद्याद्विप्राय पापसुराय वा स गच्छेद्वारुणी लोकं नाना भरणभूषितः नातं च पियां कालेन ततो द्वीपपतिर्भवेत्

विष्णुधर्मे विमलकनकदानेन राजा भवति भूतले तत्रैव सुवर्णतिलकं वस्त्रं भगवते यः प्रयच्छति स गच्छति परं स्थानं य
त्र सा परमा कला सौवर्णी मञ्जनेवापि अक्षिणी यः प्रयच्छति गोसहस्रफलं प्राप्य स्वर्गलोके महीपते श्रोणीसूत्रप्रदानेन
महीं सागरमेखलाम् प्रशास्ति निहतामित्रः शक्रवद्दिवि मोदते हेमतुण्डप्रदानेन स्थानं सर्वत्र विन्दति शिवरहस्ये
देहोपते कनकदण्डविराजिते स्थूलमुक्ताभरैः प्रबलकुण्डलसुन्दराभिः दिव्याङ्गनाभिस्तु नविराजितभूषिताङ्ग कृत्वानुचा
मरहितानावरवस्त्रकं भविष्ये गैरिकसत्तनुपात्राणि दुर्गायै यः प्रयच्छति तस्य पुण्यफलं प्रोक्तं तारागणपरैर्दिविगे
कुसुवर्णे निष्ककोटिवराना हिरण्यतस्य नतोविके हेमपात्राणि प्रदत्वा पुण्यमाप्नोति दस्पारगतान्ताम्रपात्रप्रदानेन दे
व्येशात गुणं भवेत् तस्मात्तु तगुणं प्रोक्तं दत्वा मृन्मयभाजनम् मृन्मयं घटकरकादि उपस्करप्रदानेन प्रियमाप्नो
सन्तु नमम उपस्करं प्रज्ञार्थं धूपदीपपात्रं घण्टादि चेन्द्रांशुनिर्मलं स्वच्छं दर्पणं मणिभूषितं प्रमोपशोभितं कृत्वा माला
मालानुलेपनैः दुर्गा पापुरतः कृत्वा विलोक्य शंकरस्यवा एतत्स्य फलं प्राप्य हं सत्लोके महीपते हेमः सर्पः शिव राम
रहस्ये रत्नानुपः परमभक्तिपुतो भवान्याघ्यं दिव्यानमप्यचामरमातपत्रं केयूरहारमणिकुण्डलभूषितो भोरत्नाविपोभ

वति भूतले चक्रवर्त्ती भविष्ये शंखकुण्डदण्डसंकाशं प्रवालमणिभूषितं हेमदण्डमयं छत्रं दुर्गायै यः प्रयच्छति स छत्रेणावि
विवेणाकिङ्किणीजालमालिनावार्यमाणेन शिरसि शिवलोके महीपते विष्णुधर्मे यानशय्यां मणिछत्रं पादुके चापु
पानहौ वाहनं गां गृहं वापि त्रिरश्राप प्रयच्छति एकैकस्मात् राप्नोति वह्निष्टोमफलं भविष्ये ताम्रदण्डं विचित्रं वे
दुर्गायै यः प्रयच्छति स गच्छति परं स्थानं महदाणिलोकपरजिते हेमदण्डं विचित्रं यः चामरं संप्रयच्छति वायुलोके स मामा
यक्रीडते वायुना सह आपायाश्वामरं दत्वा मणिदण्डविभूषितं सुवर्णरूपचित्रं वा दुर्गालोके महीपते मासरूपत्रय
ज्ञनं नानारत्नविभूषितं भगवत्यै नरो दत्वा लभेद्द सुवर्णकुण्तालहेतं महावाहो वित्रकर्मोपशोभितं भगवत्यै नरो
दत्वा वैस्वस्य फलं लभेत् देववोपचक्रः घण्टां निवेदयेद्यस्तु कालभतेवाञ्छितं फलं हिनस्ति दैत्यान् तेजांसि स्वनेनाप्र धर्मयाज
गते सा घण्टानुनोदेविपापेभ्यो नसुतानि वेतिसंरूप निवेदयेत् अनः शब्दोमातवाचकः अनशक्टमातरीति
कौशात् आरिसयुगाणि यं शय्यां तु प्रयच्छते तेरेवे प्रुचचक्रषिह जानवदेशुवि वेपुरन्तान नरकं ब्रजेत भविष्ये रत्नो
पकरणोर्दु क्रोमार राकमयी प्रुभां शय्यां निवेदयेद्यस्तु भगवत्यै नराधिपदुकूलवस्त्रसंत तापरिसंख्यानु पावतीनाव

हर्षसहस्राणि दुर्गालोके॰ विष्णुधर्मेपादुकामनरानेनभगवतेस्मै कृतेनतुवह्निष्टोमफलंप्राप्यविष्णुलोके॰ योगंपपस्वि
नीपुष्टांलकांणिशीलमंडनंभगवत्यैनरोदद्यात्स्वमेधफलंलभेत हयमेधपरिस्राणिपुष्टस्नीनंशाशिशभवस्कंदया
त्रिशेषकाभगवत्यैसकृन्नरः यावंतिरोमकूपानिहयदेहस्थितानितु तावत्कल्पसहस्राणिरुद्रलोकेमहीपतेसविनीतां
स्त्रियंदासीभूतकंवानराधिपयंत्रपच्छतिदुर्गायैराजसूयाश्वमेधभाक् विष्णुधर्मेप्रतिपाद्यतथामहाबाहोध्वजंत्रिदश
वेश्मनि निर्दहत्याशुपापानिमहापातकजान्यपि भविष्येध्वजंश्वेतपताकाधमश्चवापंचरंगिकंकिंकिणीजा
लसंवीतंश्वेतपद्मोपशोभितं रत्नादेवेमहाबाहोशक्रलोकेमहीपतेध्वजमालाकुलंपस्तुकुर्याद्देवंडिकाल
यंमहाध्वजाष्टकंवापिदिशास्तुविदिशास्तुच कल्पानांतुशतंसाग्रंदुर्गालोकेमहीपतेयावद्दटः प्रमाणेनप
ताकाप्रतिपादितातावद्वर्षसहस्राणिदुर्गालोकेमहीपतेवस्तुहेमंचतुःकालिकापु॰ प्रमलपवलिदानेव
नवर्म्माविविवस्त्रेतकृष्णाउमिहोरउपस्थमघमाभवूपचव एनैवलिसमायोक्ताततोकागसमामुद्रा भे॰ राम
विषेनतत्रदेशेदुर्भिक्षंनचदुरंवेप्रवर्त्तते नाकालेम्रियतेकश्चिन्नस्यापितस्मिंहेमंतरूपवीरि उंह्रीजयं

येननमएवंमंगलायै॰ काल्यै भद्रकाल्यै॰ कपालिन्यैदुर्गायै॰ क्षमायै॰ शिवायै॰ धात्र्यै॰ स्वधायै॰ स्वाहायै॰ नमः ह्री
उग्रचंडायै॰ प्रचंडायै॰ चंडवीरायै॰ महाचंडायै॰ चंडवेगे॰ चंडरूपायै॰ ह्रौंउग्रदंष्ट्रायै॰ महादंष्ट्रायै॰ दंष्ट्राकरालायै॰ व
कुरूपिण्यै॰ यामलायै॰ भीमसेनायै॰ विशालाक्ष्यै मंगलायै॰ मंगलदायै॰ नंदिन्यै॰ भद्रायै॰ लक्ष्म्यै॰ कामदायै॰ मोक्ष
दायै॰ दक्ष्यै॰ मेधायै॰ साध्व्यै॰ यशोवत्यै॰ शोभायै॰ बहुरूपायै॰ धन्यै॰ ध्यानदायै॰ सुनंदायै॰ नंदायै॰ अपवनु
वष्टिदेव्योद्वात्रिंशत्षोडशद्वादशाष्टौवापरमांभविरूपा॰ मंगला॰ महीश्वरिः शिवा॰ क्षमा॰ सिद्धिः तुष्टिः जयाउ
ष्टिः प्रियाः कीर्तिः रतिः श्रीमाः कांतिप्रभा॰ लक्ष्मीः ईश्वरीबुद्धिशक्तिः जयवती॰ ब्राह्मी जयंती॰ अपराजिताम्
जिताः मालिनी॰ श्वेताः दितिमाया॰ महामाया॰ मोहिनी॰ रतिलालसा॰ तारा॰ विमला॰ कौमारी॰ अरुणा॰ गौ
रूपाकामाक्षी॰ भद्रदुर्गा॰ क्रिया॰ आरुंधती॰ चंडा॰ कराला॰ कपालिनीगौरी ह्री॰ कालीमाहरी॰ त्रिनेत्रा॰ सुरू
पा॰ बहुरूपा॰ बहुरूपा॰ रिपुहा॰ अंबिकाचर्चिका॰ देवपूजिता॰ वैवस्वती॰ कौमारी॰ माहेश्वरी॰ वैष्णवी॰ म
हालक्ष्मी॰ काकी॰ कौशिकी॰ शिवदूती॰ चामुंडा॰ शिवेप्रसीदचामुंडेदुर्गेमहिषमर्दिनि अयमातरः बो

व्रत० णी॰ माहेश्वरी॰ कौमारी॰ वैष्णवी॰ वाराही॰ इंद्राणी॰ चामुंडा॰ महालक्ष्मी॰ मध्ये चंडिका ततः ॐ कालिकालि
स्वाहा॰ हृदयाय नमः इत्यग्नीशाननिर्ऋतिवायव्येषु ॐ कालिकालिलोहदंडायै स्वाहा अस्त्राय॰ पश्चात् ॐ कालिका
लिलोहदंडायै नेत्रत्रयाय वौषट् अग्रपंचककाणीकं ॐ ईशानाय नमः शिरसि कालितत्पुरुषाय नमः मुखे॰ ॐ वज्रेश्वरि
अघोराय नमः हृदये ॐ लोहदंडायै वामदेवाय नमः पादयोः ॐ स्वाहा सद्योजाताय नमः सर्वांगे अथायुधानि दक्षिणोर्ध्वक
रादि त्रिशूलं॰ खड्गं चक्रं॰ नाराचं बाणं शक्तिं वामेष्वेवं पाशं॰ अंकुशं॰ घंटां ततः ॐ वज्रभैरव दंष्ट्रायुधाय महासिंह
स्तनाय ॐ हौं फट् स्वाहा इति सिंहं महिषाय नमः नागपाशाय नमः इति रक्षा भविष्योत्तरे॰ प्रमहत्स्वेत्कयतो पं मृ
मृत्पार्जिते पतत्सर्वे विलयं याति घ्नतां यंगे न वै नृपश्रेष्ठ तेन पूजा द्रव्यास्ता यथे चण्डिकां नृप निवपंत्रे ध्वजं धूपे धी
पैघल्लुतस्त्वत इति दुर्गाभक्तितं गिरिजां महाष्टमी महानवम्योः रक्षा इति श्रीमहानीलकंठसमनं महदर्शकरकृतौ
व्रतार्के नवमी व्रतानि अथ दशमी व्रतानि तत्र पस्यां कर्म्मांविकुलाद्दशम्यां माघशुक्लदशमी व्रतं हेमाद्रौ भविष्योत्त राम
रे युधिष्ठिर उवाच कथमाशादशमी प्रोक्ता या चैव किपत्नेक दानं स्मपत्रानलमेवं यथा जातमस्मागमः कृष्ण उवाच

राजन्याशापारा जपुत्रः रूपवर्णं कल्पवलः नारी सार्था चार्णि कुत्र पुत्रांश्चर्विणीनं धार्मिका लोकृ
नाववाप्ति नी यत्पुत्रकामो हिनवैरोरोगी अयोध्यामेव च विरत्तवसितेक्षां तेनाले देन निपीडितो एतेषां पुत्रकत्यमाशा
व्रतमिदं तदा यस्मात् यस्य भवे सर्वकार्याणि नान्तरा व्रतमुत्तमं कैटभशम्यां तु स्नातां संपूजये देवताः नक्तमाशानु दृष्टा वै
पुष्पभक्तक चंदनैः गृहांगणे लेखविन्यास पयेद्वेः पिष्टातके न वा स्त्री नृपाग्ध्याधि देवस्पशास्त्रवा देवताः नक्तमाशानु
हन विहिताः अधि देवसमत्तच्छिकामलमैद्रादयस्ताच्छैवाह नैऋत्य विदिशाः स्तरा पितृम्यर्पः दत्तावधानान्वेद्धं ष
द्दीपं अवेक्षय रेत फलानि कालजानानि ततः कार्पे निवेदयेत आशाः स्वाशाम राम तु सिद्धं तो मेमनो रथाः भवन्तु
नो प्रसादेन सदा कल्याणमास्थितिः एवं संपूज्य विधिवत् हत्वा विप्राय दक्षिणां अनेन क्रमयोगेन मासिमासि समाचरे
त वर्षमेकं कुरुश्रेष्ठ ततः पश्चात्समुद्यापयेत् आशीकं व कस्मात्प्राप्ति निर्धार्य वा समुद्यापयेत् सौवर्णा कारयेदाशा गौ
प्याः पिष्टातकेन वा ज्ञाति वैधुजनैः सार्द्धं स्नातम प्रगल्भकृतः रजाः सक्तमपोगेन ममं त्रैरेमिर्गं हा मक्ष्गा त्वपि मंत्रि हि
तेः शाकुः पुरात्सुरनमस्कृतः रखां भुवनसाम्ये दिग्दिग्देवते नमः अयेः परिग्रहादाशेत्वमायाश्य पीतिपमसे तेजोम

पापराशाल्किरायैपिवरदामव धर्मराजंसमाश्रित्यलोकान्संयमयन्स्मीतिवसंयमनीनामसिपाशेमलकामरामवरवऊः ह
स्तातिविलज्ञानिर्जीतिस्थानमाश्रितातेन निर्जीतिनामासित्वमाशोएरयस्वपे तपासेपुववनाधारोवरुणोयादसां
पतिः कर्माध्यंसमधर्मार्थवारुणीत्रवणामव त्वमधिष्ठितासियस्मात्वंवायुनाजगदापुनासिपवित्रमतः शोतिनिसंयुक्ते
समालये धनदेनाधिष्ठितासिअलकालत्वमिहोत्तरा निरुजरामवामामुदत्तामशीमनेश्वरेशासिनगरीशेनशंभु
नात्वमलंकृता प्ररपस्तामुमेदेविवांछितानिनमोनमः भुजंगास्कुलेनत्वसेविजासिपतोत्यचः नागांगनाभि
हिताहिताभवममाघवैसर्वेलोकोयस्त्विगतामर्वदातांशिवायवसनकाघेः एरिहतास्त्रिमोपाहिसर्वदानरुत्राणी
वमवीमीयहास्तासगणास्त्यानकृत्रमातरोपाश्चमूतप्रेतविनायकाः सर्वेममेष्टसिद्ध्यर्थंसर्वदातुभवन्तामदार्हि
पत्रैः समभ्यर्च्यपुष्पधूपादिनाततः वासोभिरमिरंकृतपफलानिविनिवेदयेत ततोवंदिनिनादेनगीतवादित्रमं
गलैः रूचांतामिर्देरस्त्रीभिर्जागरितविनिशांनयेत कुंकुमाक्तान्नांबूलदानमानादिभिस्तुवं प्रभातेवरविद्रुषेब्रा राम
ह्मणायनिवेदयेत अनेनविधिनासर्वंकृत्वाप्रागपयत्र भुंजीतमित्रसहितः सुतदंधुननेनच पवंकृते

पार्थदशमीव्रतमादरात सर्वान्कामानवाप्नोतिमनसेप्सितमानवः स्त्रीभिर्विशेषतःकार्यमेतत्तुयुधिष्ठिर राणीवर्गे
पतोयार्थः सहाकामपरायणाः धनंयशस्समायुष्यंसर्वकामफलप्रदं कथितंतेमहाराजमयापात्रतमनुतमं ये
मानवामनुजेपुंगवकाममकामाम्रेश्वरयेतिदशमीशुभदादशात शांतेपांविशेषनिहितात्यदपेयिकामानाशफ
लंसकलमर्लवहुनोदितेनइतिभविष्योत्तरे आशाढदशमीव्रतं अथज्येष्ठशुक्लदशम्यांदशहराख्यायांस्नानदाना
दिकं स्कांदेज्येष्ठस्यशुक्लादशमीसंवत्सरमुखास्मृतातस्यांस्नानंप्रकुर्वीतदानंचैवविशेषतः यांकांचित्सरितंप्रा
प्यदद्यात्तिलोदकं मुच्यतेदशभिःपापैःसुमहापातकोपमैरितिज्येष्ठशुक्लादशम्यांतुभवेद्भौमदिनेयदि ज्ञेयाहस्त
र्क्षसंयुक्तासर्वपापहरातिथिरिति वाराहपुराणे दशमीशुक्लपक्षेतुज्येष्ठमासेबुधेऽहनि अवतीर्णायतःस्वर्गा
द्धस्तर्क्षेचसरिद्वराहरतेदशपापानितस्मादृशहरास्मृताइतिस्कांदेज्येष्ठेमासिसितेपक्षेदशम्यांबुधहस्तयोः गराने
दव्यतीपातेकन्याचन्द्रेवृषेरवौदशयोगेनरःस्नात्वासर्वपापैःप्रमुच्यतेतथातत्रैवोक्तंतस्यांदशम्यामेतत्स्तोत्रंगं
गाजलेस्थितः पठेत्दशकृत्वस्करः दरिद्रोकपिवाकुर्मसोपितत्फलमाप्नोतिगांगांसंपूज्ययत्नतः इतिदशहराविधि

व्रत॰ ः अथ भाद्रशुक्लदशम्यां दशावतारव्रतं भविष्योक्तविधिः व्रतं दशावताराख्यं कथयाम्यहं सविस्तरं समंत्रं सरहस्यं च सर्वपा
पोपशांतिदं कल्पः दशम्यां शुक्लपक्षस्य यानोद्योतप देशे शुचिः स्नात्वा जलाशये स्वच्छे पितृदेवादितर्पणं कृत्वा कुरुकुल
श्रेष्ठ महामागतमस्तु नवः गृहीत्वा दशसकृष्णसहस्रं नमस्तितीयं क्रमेणपाचयेत्तनुषु संज्ञायत स पुनर्वर्षे वर्षे
दिने तस्मिन्नेवं वर्षाणि वै दश प्रथमे पक्वान्न कर्षं द्वितीये घृतपूपकान् तृतीये यवमासांश्च चतुर्थे मोदकान् शु
भान्नमोहालकान् पंचमे वै षष्ठे वै स्वंड्वेष्टकान् सप्तमे देवेकोकरसान् कपुव्यानसन्याष्टमे नवमे कणादे दाष्टशमे
मंडकान् मधुमान् दद्यात्मनो देशहरेर्दश विप्राय दापयेत् क्रमेणाभक्षपे दत्वा यथोक्तविधिना नराश्चार्धं विल्लवेप
मवीर्यसहितं तवेतनो एतोवमस्त्रीणा कृत्वा समेजलाशये दशावतारानभ्यर्च्य पुष्पधूपविलेपनैः मंत्रेणानेन मेधा
वीहतिमनुस्ववाणिां मत्स्यं कूर्मं वराहं च नरसिंहं त्रिविक्रमं रामं रामं च कृष्णं च बौद्धं चैव सकल्किनं गतोस्मि शरणं दे
वं हरिं नारायणं विभुं उणतोस्मि जगन्नाथं स मे विष्णुः प्रसीदतु छिनत्तु वैष्णवीं मायां भक्त्या प्रीतो जनार्दनः श्वेतद्वी राम
पं नयतु स्वात्मपात्मासं निवेदितः च नैवेद्यं हैमीर्मत्स्यादिदशमूर्तीर्वरणी व्रतवत्कृत्वा द्विजायैवं कृते भक्त्या विधिना

नेन पुत्रतं दशावतारनामाख्यं ततस्य पुण्यफलं प्रणयुक्तपनेपास्ति मर्त्यलोके पुरुषाणां दशादशा तान् छिनत्ति नसंदेह स्थ
कपहरणो विभुः संसारसागराद्घोरान्मुद्दस्यत्यजगत्पतिः श्वेतद्वीपं नयत्याशु तेनानेनतोषितः किं तस्य न भवेल्लो
के पस्यतुष्टो जनार्दनः यद्दुर्लभं परं प्राप्यं मनसो यन्न गोचरं तदप्याचितं त्व्यानो ददाति मधुसूदनो हं जनार्दनः सा
क्षात्कालरूपधरो स्मृतः मर्त्यलोके स्वपंपार्थ भ्रमाणो नरकार्णवात् पापबद्धवनमिदं पार्थ चरिष्यति मपोदितं साल
स्त्रापुत्रकलत्राप्तपुत्रभ्रातृसमन्विता मर्त्यलोके चिरंस्थित्वा विष्णुलोके महीयते ये द्रजयंति पुरुषाः पुरुषोत्तमस्म
त्वा दिकं स्मर दशमी पूर्व दशावताराः न मन्येदशरवपिदशानुसुर्वे विहत्सेनेर्यानि पानमस्विकृत्य मुरारिलोकं इति
भविष्ये दशावतारव्रतं अथाश्विनशुक्लदशमी विजयदशम्यास्थामा सा च तारकोदयव्यापिनी ग्राह्या तदुक्तं चिंताम
णौ आश्विनस्य सिते पक्षे दशम्यां तारकोदये स कालो विजयो नाम सर्वकार्यार्थसाधकः लकोशेपि ईश्वरसंध्यामति
क्रान्तः किंचिदुन्मिषितारकः विजयो नाम कालोयं सर्वकार्यार्थसाधकः इति दिनद्वये तद्व्याप्तावव्याप्तौ वा पूर्वा जितर
जायां हेर्द्रवंत दुक्तं हेमाद्रौ स्कांदे दशम्यां तु नरैः सम्यक् पूजनीयापराजिता ऐशानीं दिशमाश्रित्य अपराह्णे प्रयत्नतः

व्रत॰ पारणं नवमीयुक्ता न स्यात् अपराजिता   हेमाद्रौ विजयार्थं च सर्वैः कार्या विचक्षणैः नवमीशेषसंयुक्ता पादशाक्यापरा
जितादशमीति विजयं देवी पराजिता जयवर्द्धिनी नयात्राश्विने शुक्लपक्षे यस्तु दशम्यां पराजितो वरः एकादश्यां न कुर्वीत श्रवणे
चापराजितमिति। यात्रा त्वेकादश्यां हेतुं कार्या नत्पाचमत्स्यः आश्विनस्य सिते पक्षे दशम्यां सर्वदा शिशुमाः पकाले शुभा
यात्रा हि वा वा विजयकृते एकादश्यां हेतो यो विजयं स श्रवणतिथः तस्मिन् सर्वैर्विधातव्या यात्रा विजयकांक्षिभिरिति
दिनद्वये एकादश्यां हुत्त्वा सा वा व्याप्तौ वा श्रवणयुता या स्यात्तथा वहेमाद्रौ मदनरत्ने च कश्यप उपरे परा शमीं किंचि
त्पूर्वोक्तां रश्मीयदि। श्रवणार्के परा काले स्नातिथिर्विजयाभिधा श्रवणार्के तु पूर्णायां कार्यस्य शस्यते परतः उक्तं
घपेयुः सीमांतं तद्दिनेर्के ततो नराइति अत्र कश्यं भविष्ये समपी मलकृष्णोपेता इदन्या नाशादति ह्यमंतं मध्याह्ने तांच सं
हृत्य ताशानी मुक्तस्वो भवेत् मंत्रः शमी शमयते पापं शमी लोहितकंटका धारिण्यर्जुनबाणानां रामस्य प्रियवादिनी
नीकरिष्यमाणयात्रायां यथाकालं सुखं मम तत्र निर्विघ्नकर्त्री त्वं भव श्रीरामपूजिता गहीत्वा सा कृत्वा मां शमीन   राम
लगतां मृदं गीतवादित्रनिर्घोषैरानयेत्स्वगृहं इति ततो भूषणाव स्त्रादिधारयेत्स्वजनैः सहेति   अथापराजितदशा

म्यां सर्वे कर्त्तव्ये विजयामुहूर्त्ते उक्तं ज्योतिर्निबन्धे एकादश्यां नरः पश्येत् लोकाः अथ लोकनीत्या वैजयनगरवर्गः परिष्कृतो
तुं गतरंगनागः वादित्रनादैर्ध्वनिनादिताशः सुमंगलाचारपरंपराढ्यः राजानि गच्छेद्भवनात्पुरोहितयुतो गमः अ
स्यानिकविधिं कृत्वा इति हेमाद्रौ पूर्वोत्तरदिशि गत्वा नगरसीमांते वास्तुपूजां समाचरेत् संपूज्य वा पारिकालादय
पूजयेत्पादिदेवताः मंत्रैर्वैदिकपौराणैः पूजयेच्च शमीं ततः अमंगलानां शमनीं शमनीं दुष्कृतस्य च दुःस्वप्ननाशन
नीं धन्यां प्रपद्येहं शमीं शुभां ततः कृत्वा शीर्षर्दश्यादिशि विष्णुक्रमान्क्रमेत् तपो इति कृतिं कृत्वा यात्रा वा मन
साथ तं शरेणास्वर्णं तु रवेन विद्धोदृश्य मर्म्मणि दिशा विजयमंत्रांश्च पठितव्या पुरोधसा एवमेव विधिं कृत्वा द
क्षिणादिदिशास्वपि पूजादिजांश्चैव संपूज्य सावलम्बपुरोहितो राजवाजिपदातीनां चेत्कौतुकमाचरेत् जय
मंगलशब्देन ततः स्वभवनं विशेत् नीराजनमानः पुण्यामिर्गणिकाभिः समंगलं य एवं कुरुते राजा वर्षे वर्षे समं
गले चातुरंगेण सैन्येन विजयं वगच्छति नाधयो व्याधयः क्षुद्रा न भवंति पराजयः श्रियं पुण्यमवाप्नोति विज
यं च सदा अश्नुवीति उक्तं मत्स्यानेयार्यापार्योजने शुगमिष्यन्तु पार्थिव वानस्य तु दुर्भयपार्वी एवाश्वीयपर

॥

व्र॰ ना॰ पिरनन्तरं शतरूकृताञ्जलिवरं तदुदरगपनेपूर्वपक्षे ७ एण नकृत्वैके शामशूकरोप नखानिवापमित्रानां सागनुपक्
ल्पपितामेअमुहूर्त्तेनिमुपमभाषायशांतिवति सरं कारपितावो कारं तेनाभिविंदे रनपोषाकौतुकैश्च प्रचरं ति
परतश्चीकृतानत्प्रतीयाता दितियषोक्रमं जलाधं जनानुलेपनेकारपितानामोगंधान्ल नैश्चावर्ध्य पुरव ती
रं स्मापयित्वा कत्री त्वारश्चो नुहोनमर्येरपराजिते राघुष्ठै स्वस्त पनेशार्मव र्म्मभिर्त्ज नेतुरेनेश्चकृत्वा पार्थिवसे
ति मापुगापवेति बदूत्वा श्चागदनात संतीदस्थालीपाके नेसा श्चाति शजिपुत न्नन कृसान जवदति पंचाजनास्था
पजयेदिमोपारौपत ईदत्रानारपिंदमानो विद्रपाम पंतामो हह स्पतिर्नः परिपातु पश्चादितित्री नविसुक मा क्रां
त्वाविवाहंकारमेत्र हरान्वति के न्न रात्रिंपरिव त्सेत्सवएव कुर्यादिति इति मदनरत्ने गोपद्मत्रिरात्रविजया
दशमी विधिः इति श्रीभट्टनीलकंठात्मजशंकरकृतौ व्रतार्के दशमीव्रतानि अथैकादशीव्रतानि तत्रोपवासे
एकादशीनिर्णयः सा च द्विविधा शुद्धा दशमीविद्धा च वेधोपि द्विविधः अरुणोदये दशमीसंबंधात्सूर्योदये चात राम
त्रायो वैष्णवैस्त्याज्यः तथा च भविष्ये अरुणोदयकाले तु दशमी यदि दृश्यते सा विद्धैकादशी तत्र पापमूलमुपो

सूर्योदय उच्यते पापमूर्ध्वं मुहूर्त्तद्वयनतार्क अतएव सौरधर्मे मुहूर्त्तादित्योदयवेलायाः प्राङ्मुहूर्त्तद्वयान्विता सैकादशी तु संपूर्णा विद्धान्या परिकीर्तिता । पञ्चमाधवीयेस्तं रेउदयाशक्तितश्चत्वारघटिकाश्चरुणोदयइति नद्विद्धा
शद्घटिका रात्रिमानपक्षे मुहूर्त्तद्वयस्य तावत्परिमाणत्वादक्रामितिदिनिर्णये ×२

षणं तथा दशमीशेषसंयुक्तो परित्याज्य अरुणोदयः नैवोपोष्यं वैष्णवेन तद्दिने कादशीव्रतं अरुणोदयस्वरूपं तु
हेमाद्रौ स्कंदेऽत्र तेरदर्शितं निशि यांते तु यामार्द्धे देववाददिवारते तोयासानरूपतानमयनेवौद्धि पितामहचरणोयेपित्रस्त वैवर्ते
चतस्रो घटिकाः प्रातररुणोदय उच्यते चतुष्टयविभागोत्र वेधादीनां किलोदितं अरुणोदयवेधः स्यात्सार्द्धं तु घटिकात्रयं
अतिवेधो द्विघटिकः प्रभासंदर्शनाद्रवेः महावेधोपि तत्रैव दृश्यते केनिदृश्यते तुरीयस्तत्र विहितो योगः सूर्योदये
सतीतात्र्योवेधास्ते सर्वे कृतोपान्तिशः पार्या इति तत्र वरणाः वैष्णवलक्षणं तु स्कान्दे परमापन्नो हर्षेण सम
मुपस्थिते नैकादशीं त्यजेद्यस्तु स्यदीक्षास्तु वैष्णवो समात्मा सर्व जीवेषु निजाचारादविचलः विष्णुपितारविलाचा
रं सहि वैष्णव उच्यते इति गारुडे वैष्णवानसमापगामोक्तं सदाशास्त्रोहि वैष्णवः तथा विष्णुपिताखिलाचारः सहि वैष्णव
उच्यते भविष्ये पथाप्त्तुलानयाकृत्वा पयाकृत्वातथोत्तरा तुलोत्तमतेपङ्क्तसहि वैष्णव उच्यते इति अतिवेधा
दयः सर्वे येवेधाः स्मृतिषु स्मृताः सर्वेपवेधाविज्ञेया वेधसूर्योदये स्मृतः इति मदनरत्नेवचनात्सूत्रक्रमसूर्योदयवेधः

व्र॰ना॰ परिशेषाद्देतल्लक्षणरहितस्मार्त्तपर एव तत्र वैष्णवानामेकादशीनिर्णीयते तत्र शुद्धा चतुर्द्दश्येकादशीमात्राधिका। द्वादशीमात्रा
धिका उभयाधिका अनुभयाधिका चेति तत्राद्या एरेवं तथा च नारदः संपूर्णैकादशी यत्र द्वादश्यां वृद्धिगामिनी द्वादश्यां लंघनं कार्यं त्र
योदश्यां तु पारणमिति संपूर्णत्वात्रोदयास्तगामिति परिभाषिता द्वितीयापि परैव तथा च हेमाद्रिमत्स्यनारदौ स्थितमागवतादि मे
त्र संपूर्णैकादशी या तु प्रातरेव द्वादशी यदि उपोष्या द्वादशी शुद्धा द्वादश्यामेव पारणं न गर्भे विशते जंतुरित्याह हनगत्वा नरहरि रिति
भविष्यपुराणेपि उपोष्या द्वादशी शुद्धा द्वादश्यामेव पारणं निर्गता याम्यपो स्वर्पाक कलावादिकन्यापि वा हिकलापां तु द्वादश्यां पा
रणं पकशेति हि तामुपोष्य महीपाल न गर्भे विशते नरः इदमपि संपूर्णैकवाक्य तथा शुद्धस्य नाधिकद्वादशिकापामेवाह रवे
पवासविधायकं न तु विद्धस्य नाधिकद्वादशिकायां अतएव पृथ्वीचंद्रोदये हेमाद्रौ च दीपिकायां संपूर्णैकादशी शुद्धा द्वादश्यां नैव किंचन
द्वादशीवत्रयोदश्यामस्ति तत्र कथं भवेत् पूर्वां गृह्य व्रती तत्र कामी स्यादुत्तरां यतिः मिश्रयेति हेमाद्रिनृसिंह मागवत तत्र वसमानी च
कमासवचमोहे माधुलिखनमात्रेणानाकरत्वोक्तिस्तस्य नानाकारैवेति पन्नु माधवार्पेनैवैस्वकाल तत्त्वविवेचने राम
एकादशीपरा तु प्रातस्तोद्वादशी भवेत् उपोष्या द्वादशी तत्र परा हेतोर्मांगतिमितिवामवचनात् शुद्धापो द्वादशीपा

चाधिके परेत्युक्तं तद्वेतितात्तत्ररणाः लोपपरस्य स्पर्शद्रपाख्येऽक्रमेवश्लिहाम्तंर्णेरपगतदशमी विहायामेत द्वव न ग्रह ते
स्युतेनेदं शुद्धस्य नाधिकद्वादशिकापामुत्तरदिन उपवासविधायकमिति तच्चलेपणेवेदितापरस्पर्णेद्दपमाचास्यर्णिद्व
स्यापामिमतामाधवाचार्याणामिति वाच्यं नैरेवपतोनुपरमेवस्मार्त्तनिर्णायेपुनरिदं लिरिवतायाख्यातं लुमाचाद्योरशणी
मिश्रितनवा सवतोहप्रमावाह कर्मं गतेतियावत तत्वैरपि स्मार्त्तनिर्णयेव्यासवचतमुमानार्थकत्रमल्वेवर्न्नवचनतु
रयविहद्वादशीमात्राधिकापामेवयोजितमितिदिक् उभयोराधिकेकैमुत्तिकन्यायेनैवसामयरज्ञोपवासानुवादोऽभ्
हुनारदाख्यामुक्तः संपूर्णैकादशी यत्र प्रभाते पुनरेव सा तत्रोपोष्याद्वितीयातु परतोद्वादशी यदीति अनुभयाधिकाउ
र्वेवेत्सदेह एव अत्राधिकामाधिकेसर्वेदपानेतपातुहत्यनतुहविसर्पवाधेनतुपाहिषिद्धेको त्ररतन तरमाव
पेरतिवैस्ववान्यतेकादशीनिर्णीता अथ स्मार्त्तानेन प्रसिद्धानामेकादशीनिर्णीयते सा च द्विविधा शुद्धा सपणोरपेदश
मीमत्वेनविद्धावात्तत्र शुद्धा चतुर्द्धा एकादशीमात्राधिका द्वादशीमात्राधिका उभमाधिका अनुभयाधिका चेति त
त्रैकादशीमात्राधिकोरेवेष्ठुरुपवासउक्तः स्कांदे। अथमेहनिमेरणीव्याप्याहो नमेऽपनादादश्यां तु तथानात दृश्येत

व्रता० पुनरेवच एवंकार्यागृहस्थैश्चपतिमिश्चोत्तराविमोइति अत्रगृहस्थपतिपदेसकामनिष्कामपरेतथाचमार्कंडेयः
स्रौंकादशीयत्रप्रभातेपुनरेवसाप्र्वामुपवसेत्काम्यीनिष्कामस्तत्तरांवसेदितिनिष्कामगृहस्थस्यतत्रैव निष्काम
स्मगृहीकुर्यात्तत्रैकादशीसदाप्रातर्भवत्तुवायावाद्वादशीचहिजोत्तमाइतिस्कांदात्तरदृशे विष्णुप्रीतिकामैःस्का
रिनहपेपुणवासंकार्यः संस्रौंकादशीयत्रप्रभातेपुनरेवसाक्षुण्यतेद्वादशीनास्मिन्नुपवासःकर्यमवेनरउपोष्येहेति
पीतन्नविष्णुप्रीत्यनन्नसंरैरिति हद्वविशेषोक्तेः तानवरणामक विष्णुतत्परइतिपद्यादेहस्नवानामेवेहृमितिद्वंचोप
वासहर्पेनैकादिकाविरोगात्रतिविधीयनेएकनिमित्तकोपवासस्याहत्तेरयुक्तत्वात् किंत्रकामार्कंडेयवचनास्मका
म निकामाभ्यांतत्रसकामेनपूर्वानिष्कामेनोत्तरेतिकेचितद्दहसमानार्थकेनेतिपीइत्येकशेषेणोनदेनरयोगास्तप्र
तीनेर्विष्णुप्रीतिकामाधिकार्यतनेरेअवणाबैकेनाधिकारिणोरनेनरउक्तेतिविद्वपत्सुणेष्य आह त्रिश्चवाच निकीत् राम
पेस्नुहायाद्वादशीमाचाविकेन्पिरुर्वेहुसुपवासउक्तस्कांदेस्नुहायपरामसाहीनासमाहात्राविकोन्तरस्यएकादशीमु
पवमेत्तस्नुहीवेस्नवीपरीतिस्तुदेकादशीयरासमान्हनावाभवतितत्रराद्वादशीसमान्हनाधिकावाभवतुत्तरैका

दशीमुपवसेत्तत्रनुवैस्नवीद्वादशीमितिसर्वएवंचनवैरेकादशीविमोहादशीपरतः स्मितात्उपोष्येकादशीतत्रयद्वीद्वेतार
मंपरमितिनारदवचनमप्येतदेकवाक्यतयाप्तत्वद्विपयमेवयत्तुपद्मोद्वेदितर्घेबादमात्रंनतुमुमुक्षूणांएर्वीपवास
विधायकं तेषांमुक्तरत्रोपवासैपवसर्वेवविधानेनतदनोचित्यादितिकालतत्वविवेचचनेनवाः तद्वितंमुमुक्षूणां
विहानविकायामेवपरत्रोपवासस्यादिनरूपेतुमुद्देवद्वादशीमोक्षकांक्षिभिः उपोष्यादशमीविद्धानोपोष्यैकाद
शीससमुमुक्षुभिर्दशाविद्धानोपोष्येकादशीतिथिरित्यादिवचनैर्विधानात्तेनयद्दीद्वेहितस्यार्थवादत्वेमुक्तो
दाहरणोवैस्नवातिरिक्तानांस्मार्त्तानांमुमुक्षूणामपितेषांपर्वोपवासविधानमेवयुक्तंप्रद्वायामुमपाविको
तुपरेघुरेवोपवासः एतपिकादशीत्याज्यावद्वितेहिनयंयदीतिस्कांदात्संपूर्णेकादशीयत्रप्रभातेपुनरेवसा
मैर्वरेवोत्तराकार्यापरतोद्वादशीयदीतिनारदीयाच्च पत्तुविद्वापविद्वविशेषापरतोद्वादशानचेत अविद्वापिचवि
द्वास्यात्परतोद्वादशीयदीतियावचनेनतत्सर्वंवैस्नवविषयंवक्तुं। शक्यं। तेषांविद्धायानिषेधात् नापिस्मार्त्तवि
षयं मुह्ययरासमाद्वानेमादिवचनविरोधात् किंतुस्नवदितेप्यमार्तान्मतिस्पष्टत्नोवाचकाभावेनतरेकवाक्यत

व्रता० पार्वह्नेतेहितंपरीतिपूर्वोक्तवचनैकवाक्यतयवचनात्स्मिंश्चोभयत्रदोषः ॥ शुद्धायाउभयानाधिक्येत्वेतत्रापकत्व
माणाभावेनसंदेहाभावात्सैवेतिशुद्धानिर्णयः ॥ अथविद्धापिपूर्ववदेववचनद्वैतवत्विद्धैकादशीमात्राधिक्येविद्धा
यामेवोपवासतथावचनैः ॥ एकादशीविद्धावेत्तुल्यैःस्याद्विशेषतः ॥ उत्तरांतुयतिःकुर्यात्पूर्वामुपवसेद्गृहीतिद्वं
चाविशेषात्शुद्धाविद्धातुल्यमितिमाधवः ॥ सम्पूर्णैकादशीयत्रप्रभातेपुनरेवसा ॥ उत्तरांतुयतिःकुर्यात्पूर्वामु
पवसेद्गृहीत्याद्यनेकवाक्यैकवाक्यतयाप्यवचनोवचनेशुद्धाविषयमेवेतिकालतत्वविवेचनकारेमाधवमतेहत्यपिता
स्वपमतेनतमद्दमरनरलानुसार्येवनिर्णयकृतमस्तद्वादशीमिश्रिताकार्यासर्वत्रैकादशीतिथिः ॥ द्वादशीचत्रयो
दश्यांविघ्नेपरिवानवानचासर्वत्रैकादशीग्राह्याद्वादशीमिश्रितानरैः ॥ प्रातर्भवतुवामावापनोनित्यमुपोषणं
उपोषणम्प्रसाद्यामारंसकलावछि त्रैकादशीतत्रपुरस्त्वापारणं ॥ त्वंगतत्रद्वादश्यस्तिवेत्सम्यगेवनोचेत्त्रयोदश्यां
मेवतत्कार्यमित्यर्थः ॥ द्वादश्येकादशीयत्रसंगतात्रिदशाधिपताशुपोष्यतत्रकार्यंत्रयोदश्यांतुपारणं ॥ एकादशी राम
कलायत्रपरतोद्वादशीभवेत ॥ तत्रक्रतुशतंपुण्यंत्रयोदश्यांतुपारणंपरतएकादशीकलोत्तरे ॥ एकादशीद्वादशी

कलाप्यास्यामेवद्वादश्युपोषितातुल्यंक्रतुशतस्योक्तंत्रयोदश्यांतुपारणं ॥ एकादशीकलाप्येकाद्वादशीसकलंदिनंत्रयो
दशीउषःकालेवैष्णवंतद्दिनत्रयं ॥ सर्वपापहरंप्रोक्तंतदुपोष्यमितिस्मृत्यभिसारिणि एकादशीमात्राधिक्येवैष्णवविष
यत्वेनस्वपंमाधवादिभिर्व्याख्यातविनानितरैकवाक्यतयाद्वादशीमिश्रितेत्याद्युक्तानिसर्वाणीशुद्धाविषयाण्येवेतिक
णेविद्धाधिक्ययोःस्मार्त्तेपरतयापोत्तरपिक्तुशक्यानिपदितेतानिविद्धाधिकायांस्मार्त्तानांशुद्धाधिकायांवैष्णवाना
मितत्विकात्रिभेदेनापिव्यवस्थानेतत्रैकाधिकारिणांस्मार्त्तेष्वपिशुद्धाविद्धासामेनमाधवोक्तप्रचेतोवाक्यंकिमिति
शुद्धाविषयमेवव्याख्यातमितिविद्वच्छिरालोचनीयमितितस्मात्प्रचेतोवचनात्सर्वैतिमाधवोक्तिः ॥ वाशिष्ठवचनेस
त्तेत्ततनमहत्स्महन्नरत्नवद्याक्रिद्याउक्तेतिविद्धैकादशीमात्राधिक्येकिंचिदुच्यतेसर्वत्रैकादशीकार्याद्वादशी
मिश्रितानरैः ॥ प्रातर्भवतुवामावाद्यस्मान्नित्यमुपोषणमितिकात्यायनस्मृतौयोक्तिवचनेप्रातर्द्वा
दशीदिनेएकादशीभवतुमावेत्यर्थकेविद्धोपवासविधानेविनानर्थकंयत्रद्दिनरूपमतेदेविनोपोष्यादश
मीयुतासैवोपोष्यामत्स्यपुराणपरतस्त्वेत्रयोदशीमतेनत्महेमाद्याख्येततत्पुराणंतत्पमत्स्यपुराणवचनंदिनस

 पातिरिक्त दशमी विद्धायामुपवासनिहन्त्रिंविनाऽनर्थकमिति द्वयोर्विरोधप्रसक्तौ व्यवस्थैवं कार्या दशमी विद्धाप
कं वचनं शुक्लवासिन्नि गृहस्थानां तोपोष्या दशमीयुतेति निवर्तकं पुत्रवद्गृहस्थानां पत्नीनां च दशमानुगमापत्ति
पिरेकादशी भवेत् तत्रापत्यविनाशः स्यात्परेत्य नरकं व्रजेत् तथा उदयोपरि विद्धा तु दशम्येकादशी यदि तत्र
वैष्णवानामर्थं दत्त्वा स्माकुर्यान्नरः दशमी शेषसंयुक्तां गांधारी समुपोषितानस्याः पुत्रशतं नष्टं तस्मात्तां परिव
र्जयेत् पैकादशी पतिकुर्वीत दशम्येकादशी युतां त्रालोकन्मुखं वैष्णवस्यैर्य दशीन पाचरेदिति तथा एकादशी
दशाविद्धा परतोपि न वर्द्धते । पतिवर्गं हि निष्ठे वैष्णवोपोष्या द्वैतेति थिरिति माघ नेकवा कौकवा कुन्नात स्वत्रं
न स्पप्तरोदयस्य न रूप एव दिनत्रयं भेने देवी तिमाधवादिश्च तपाठात् यद्यपि दिनद्वयमतेति पर्युदासात्ता
मिप्रशास्तायां पिम्रविद्धानि निषिद्धेस्त्रं तलभ्यंते दिना निं तु मुहूर्तैः पंचभिर्विद्धा याध्येवेकादशीति लिखितं तिश्च
पसंगे णामायोपि विद्धा याद्वता याउक्तातात मुहूर्त्तैपं वकं चारुणोदयमारभ्य ज्ञेयं मर्यादि प्रारभ्य यहणो तु त्रि राम
मुहूर्ता विकल्प याभावाद्वितीयदिने एकादश्यपूर्णभावेनाविद्धा लाभसंभव एवात्ये वैशेषिकत्रिमुहूर्तैः

शप्युक्तं रं अहन्त्रा या एकादश्या त्रिमुहूर्तकोणायां स्पर्शोदयमात्रमेव भवतितेन मुहूर्त्तपंचक निषेधोपिसार्थक्ये
न स्या वैयर्थ्यं स्यात् नन्वेकादश्यां दिनक्षये उपवासं कुर्यादिति पः तत्संयुक्तायाविनष्टं तिभवायां पिंडदोषपेति पिं उदस
ग्रादंतास्मैकवचनेज्ञा तोधा तो दिना कादर्लोप इति भरनक्त विन्तु पिंडतो यचे तिपाठे दिनक्षये तु संप्राप्तेनोपोष्या
दशमीयुताय दीह्येस्तुत्रपौत्राणामृद्धिं संपरमात्मनद्वादिषु उपवासदिने निषेधात्तस्यैवोपोष्येति विधानाद्धिहि
तप्रतिषिद्धत्वाविकल्पापत्तिरिति चेत्र एकादशी प्रकरणे भासमानानिषेधा प्राप शपर्युदासवेतितरापस्वि
रहात तत्र येषु दशमीविद्धानिषेधेषु त्र्यत्तानाघदिवा मोहात्कुर्वन्नेकादशीं नरः दशमीशेषसंयुक्तां प्रायश्चित्त
मिदं चरेत्यादिप्रायश्चित्ताम्नानेतेषु नः फलतो निषेधास्तेन नः पर्युदासा एव ये तु दिनक्षय निषेधास्ते पर्युदासा
एव उपवास निषेधे तु भर्त्सितं विनत्वाकल्पये न नेडुष्यसुपदासे न पवासकलं लभेद्विति राप वीयेन सामासनः न
अविद्धानामलाभे तु पर्पोदशिफलानि तु मत्कदेवासमश्रीयादुपवासफलं लभेदिति काष्ण्यंगे वचने न विशेष
तश्च सामान्यतत्त्वरूप दिनक्षयेअसंविपमकरणात्रूपा नितु एकादश्या परावन्ती दिनक्षयतिथिर्भवेत्तत्र

१६

व्रता० ष्योपोष्या द्वादशी स्यात्तु उपोरश्यां तु पारणांत थ्या एकादश्यां परावृद्धा न दिनक्षयतिथिर्भवेत् तदा त्वेकादशीं त्यक्त्वा द्वादशीं
समुपोषयेत् तथा दिनक्षये तु संध्यायामेवोपोष्या द्वादशी पुत्रा उपोष्या द्वादशी शुद्धा त्रयोदश्यां तु पारणमितिमाधवीये पित्रा
म हूगो मिलभ विष्णुपुराणवचनानि तानि दिनक्षये तु शुद्धैव द्वादशी मोक्षकांक्षिभिः उपोष्या द्वादशी विद्धा नोपोष्येका
दशी सदेति तु यत्तु मत्स्यपुराणवचनं नैकवाक्यतया मुमुक्षुपरागी। एतेन कुत्रचिदुक्तस्यापरत्वमेतेषां क्षयपक्षाविषयत्वरूप
सामेतु तु पुत्रवतामपि पूर्वदिने एवोपवासनिषेधप्रकरणात् तन्नापेक्षस्य द्वादश्युपवासविधेरप्युपपत्तेः अत एव भवि
ष्यपुराणे एकादशी कलाप्येका परतो न च विद्यते गृहिभिः पुत्रवद्भिश्च सैवोपोष्या नरातिथिरिति तिनक्योक्तिपरास्ता
सकलशिष्टाचारविरोधान्मास्मार्तानां क्षयेपरे सतो चिन्त्यान्यपत्रुपायेएकादशीद्दशाविद्धापरतोन वर्द्धतेपति पि
र्गृहिभिश्चैव नैवोपोष्या क्षयेतिथेरिति तत्पुत्रवद्गृहस्थानां यतीनां चोभयविधक्षपेपूर्वविद्धोपवासेऽपोहलक्र
मेवेति एवं च पानिविद्धाप्यविद्धा विज्ञेया परतो द्वादशी न चेत् त्रयोदश्यां न लभ्येत द्वादशी यदि किंचन उपोष्यैकाद राम
शी तत्र दशमीमिश्रितापि चेदिति मत्स्यं तत्र शामस्कांदादि विद्धानुग्रहवचनानि तानि पुत्रवद्गृहस्थानामेव परं वेदि

॥

द्धोपवासे उपोहलकानीति सर्वेषामविरोधः तस्मादिहैकादशी सत्राधिकोपुत्रवद्भिर्गृहस्थानां श्वांपुत्रवतां तेषां प
तीनां च परेति सिद्धं विद्धायां द्वादशी साधिक्ये तु सर्वेषां परेद्युरेवोपवासः उपवासदिने विद्धं परा भवति पूर्वपादि
नोपेक्ष्यि यदा वध्यात्तत्त्वस्यां त्यक्त्वा दशीति त्वि: तत्रोपवासो विहितकर्पतहद रम्भतजम्भतउपदा नशाप्तने विशाद्दावर्णो
पूर्ववासरः रविचक्रा ईमात्रोपितद्वोपोष्यं परे दिने उपोष्या द्वादशी शुद्धा दशम्यामेव पारयेत् निर्गता चेत्त्रयोदश्यां क
लावादिकलापि विति हेमाद्रौ नारदीया ब्रह्मएकादशी परा लुप्ता परतो द्वादशी भवेत् उपोष्या द्वादशी तत्र परीक्षेत्सर
मां गतिमिति तत्रैव ब्रह्मकैवर्त्यास्मवचनाच्च लुप्तादिनहृपे सूर्योदयास्पर्शेन रूपंगता परीक्षेत्स यावरमात्रमिति हे
माद्या दयो वहवसर तस्तु परमां गतिमुक्तिमिति व्याख्यायेतानि वचनानि मुमुक्षुविषयाण्येवेत्युक्तापकृतेत्रवि
दानि निषिद्धेष्वेव त्र लभ्यते दिनानि तु मुहूर्तैः पंचभिर्विद्धा यात्या वैकादशीतिथिः मुहूर्तं पंचकमकृणोः दपमारभ्य
त्रेयं सूर्योदयमारभ्याह्णः तत्र वदिनेऽएकादश्यामावकपंनं नोपपद्यते तथास्तं नैकादशीकार्यादशमी मिश्रि
तानेवेत्यात मेव तुवामावा पते निरसप्तणे घाणे निति कथ संग वचनान्पूर्वेद्युरेवोपवासः प्रातस्त्रयोदश्यां द्वादशी

व्र.ता.१० भवत्यत्र विसर्पयेद्दशाहतत्रपुक्तं एकादशी यदा विद्धा द्वादश्यां न प्रतीयते द्वादशी वृद्धयोर्दशपाप्तिन च कर्यं भवेत उपोष्या
द्वादशी शुद्धा सर्वैरेव न संशयः इति हत्रारदीये सर्वेषां शुद्धद्वादश्यामुपवासविधानात् त्र विद्धा निषिद्धेत्यत्र वि
द्धसमत्वं जहाद्वादशीकार्या सावकाशमुहूर्तं पंचक्रनिपमो विष्णाप्य एवमार्थको नास्याप त्रुतैनेवसर्वत्रैकादशीति
वचनं शातस्याद्योदश्यां द्वादशी भवतु माचैतेवं स्यात् येन स्मरन् पापोजितं तद्रय्य उक्तं दशमी मिश्रित्वेकादशी मुक्तं त
दद्भवहिनोत्र स्यात कालस्मे वज्ञान पाव्राम्प्रनीते एतेन दशमीवेधे ज्ञान संकल्पकाले एकादशी भवतु तामावाउपो
षणास्मनिन्वदा तत्रैवोषणां कार्यमित्यपि कस्यविद्धास्थानमपास्तं विद्धोपवासे सकलं दिनं सक्ताखमा हितराद्वोसं
दजये दिह्नसुसंकल्पे चतराचरेहि तिनारदीये विद्धोपवासे राज्ञो संकल्प स्योक्तत्वेन ज्ञानकाले संकल्पासंभवाच्च प
नुकालतत्वविवेचनेनवैतिरस्मेववचनं त्रप्य संगतामानुक्तेव पनुसमयपातेइत्येवलिखितात उक्तप्रकारेण
वतदीष्याख्यांहषपितामारमिकम्यास्थानेवैकादशीपानाधिकेविद्धायाप्रपवासस्यालचवहृवचनविरुद्ध राम
इतिहिमाध्याद्दिसकलनिर्वेषेषु दशमवैत्रैकादशी कार्या द्वादशी मिश्रितानेरैरिसेवंरूपमेवतदेवनमितपन

पितं तत्र दपुक्तं ब्राह्मामाधीकनरकाल्लादर्थमरदनराल्लादिभिर्वेष्य संगतामालिखितस्यापल्लपयितुमशक्यत्वात् गति
स्मार्तवैष्णवेति रिक्तविद्धायामुपवासाधिक्येपि सर्वैरपरैवकार्या सूर्योदयवेधनिषेधस्य स्मार्तविषयत्वेन प्रहतत्रसुद्वा
यामुपवासाधिक्ये परा या उक्ता विद्धायां नाहरणां केषु तिक्त्या या विद्धायामनुपवासाधिक्ये तु विद्धैवोपोष्या परि
दैवोपोष्या परैवाननुसंस्मिद्धैकादश्यां तिथिवृद्धौ तु च ककुशतं उपपारणे द्वादशी भवेदिति नारदवचनात् दिसस्य
गैकादशीपवनत्र संभिद्धितो हरिः तामेवोपवसेत्कामः सकामो विष्णुतत्परः इति कौर्मात् विशुद्धद्वादशीत्याप्त द्वा
शीतस्य रोदशमीविद्धामुपवसेदिति फलितं एकादशीद्वादशी वृद्धयपदिदिनत्रयं न द्वादशी परैववकार्या नवा रदश
मीयुतेतिहेमापादिधृत वोपनवचनैकं ठरवेण भयानाधिक्य एव दशमीयुतापाविधानात् परे परदिवसे त्रयो
दशणमितिपावनहिनच यत्रैरेदिनोपोष्या दशमीयुतासैवोपोष्यास्य रापूर्णपरतस्त्रयोदशीतिसर्वनिर्णं
धृतसर्वेदाहतत्वचनात्र अत्र दशम्येकादशी द्वादशीसिव दिनत्रयं न तत्रैकादशी द्वादशीत्रयोदशी तैवं रूपंप
रिदैवानित्यादिवचनैकवाक्यत्वान्तसैवेति तत्वविवेकमाधवे स्पष्टं एवो दशमनत्रापविशिष्टपपमह दिनत्रयमुतदश

व्रता० मी विद्धायामेवपरामशीनतु दशमीविद्धामात्रस्यपरत्वं श्रूयोदशीत्येतेन द्वादश्यामावकूपितः तथाचाविद्धाउप
पानविकाविहितोपोष्येतिफलितार्थः अत्रेदं रहस्य ज्ञेयमिति वक्ष्येवोपोष्यमेव वविधिर्नोपोष्यादशमीयुतेत
तुवारोनगिरागिरेतिश्यपादितिवत्‌ नचनच तु स्त्रिंशदितिश्यात्‌ षडिंशतितितेच अन्यादिस्ये एवकारणाद्विशि
क्षिप्रतिवेधात्र षट्त्रिंशतिरितिविधिकिंतुनच तु स्त्रिंशादितिनिषेधएव मन्त्रामेवोपोष्यमनुवाक्ये नोपोष्या दशमीयु
तेतिनिषेधइतिवाच्यं तथात्वेतिपरत्वं त्रयोदशीत्यस्यवव्यहितान्वयापत्तेम मनुसैवोपोष्येत्यनेनैवान्वयद
तिरिक्त अत्र तु रि: वैवान्वयइतिरिक्त चयेचेभयोपरूपोनित्योगदहस्यातिरिक्तस्य तस्य तु शुक्लायामेवतथाव
कौर्मेएकादश्यांनभुंजीतपक्षयोरुभयोरपिवनस्यपतिधर्मोयंशुक्लामेवगृहस्थः हातिमविष्ये तु ब्रह्मचारीवना
रीचेतितृतीयपादउक्तः ब्रह्मचारिसाहवर्यात्नारीविधवासवयायास्कूमर्त्तीत्यपाविकारपरिभाषायाप्रतिपादित
शयनीबोधनीमध्यगतातुकृष्णापिगृहिणाउपोष्यात उक्तंमध्वनरत्नेस्मृत्यंतरेशयनीबोधनीमध्येयाकृष्णैकादशी राम
भवेतसैवोपोष्यागृहस्थेननान्याकृष्णाकदाचनेतिनान्याकृष्णेतिनिषेधश्रवणाभावात्‌ किंतुनां तरितेनरविवास

रविसंक्रांत्यादिष्वेतिस्मृत्यापुत्रगृहिविषयंतुनवनत्यत्रषिनिषेधसंक्रांत्यामुपवासंचकृष्णैकादशीवासरे चंद्र
सूर्यग्रहेचैवनकुर्यात्पुत्रवान्गृहीतिनारदोक्तेः आदित्येऽहनिसंक्रांतौग्रहणेचंद्रसूर्ययोः पारणंचोपवासंचनकुर्यात्
पुत्रवान्गृही तत्पुत्रकोपवासस्यनिषेधोपयुदाहृतः प्रयुक्तंतदपुत्रकस्य नविधिर्निषेधनमितितेमितिस्मृतेत्रे
ति अत्राधिकार्युक्तकात्यायनेन अष्टवर्षाधिकोमर्त्योह्यशीतिनवत्सरएकादश्यामुपवसेत्पक्षयोरुभयोरपी
ति अष्टवर्षाधिकइत्युपनयनोत्तरत्वस्योपलक्षणां अपिवावेदनुत्यत्वाउपायेन सर्वेनैरंत्रितिषेध्यापितत्वाहिरी
नातचरणाअयंचोपवासश्चातमंकल्प्यकार्यः तथाचदेवलः अमुकाशनराहारंस्नात्वाचम्यसमाहितः सूर्यायदेव
तामभ्यर्च्यनिवेद्यव्रतमाचरेत एतद्व्याख्यानंपरिभाषायांद्रष्टव्यं तथा एकादश्यांनिराहारोभूत्वाहमपरेहनिभो क्ष्या
मिपुंडरीकाक्ष शरणंमेभवाच्युतेत्ययंदशम्यामेकभक्तस्य मांसमैथुनवर्जितएकादश्यामुपवसेत्पक्षयोरुभ
योरपीति एतेचैकभक्तादिविधयोकाम्यैकादशीपराःसापमाधंतपोरक्षोमायेत्रातं अमध्यमेउपवासफलंप्रे
जेत्याप्रकृत्ययुक्तं अथनित्योपवासीचेत्तायं प्रातर्भुंजितकियांवर्जयेन्मतिमान्द्विजः मशामेहरिवासरेइति विष्णु

९२

व्रता० क्तेः ब्रह्मवैवर्तेपि इति विज्ञाय कुर्वीत नावश्यमेकादशीव्रतं विशेषनियमाशक्तो होरात्रं भुक्तिवर्जितः इति कात्यायनोपि
शक्तिमांस्तु पुनः कुर्यान्नियमं सविशेषणमिति ब्रह्मवैवर्तेपि प्रातर्हरिदिने सम्यक् विधाय नियमं निशि दशम्यामुप
वासस्य कुर्याद्धि स्वव्रतं देवलः गृहीत्वौदुंबरं पात्रं वारिपूर्णमुदङ्मुखः उपवासं तु गृह्णीयाद्यद्वा संकल्पये
द्बुधः औदुंबरेण पात्रेण यथा संकल्पयेद्यथाकामं फलमाप्नोति स्वेच्छया धीः वाराहे इत्युच्चार्य ततो विद्वान्पुष्पांजलि
मथार्पयेदिति इत्युच्चार्य संकल्पयेदर्थः कात्यायनः अष्टाक्षरेण मंत्रेण त्रिर्जप्तेनाभिमंत्रितम् । उपवासफलं प्रेप्सु
पिबेत्पात्रगतं जलं कपालवेधे तु विशेषो नारदीये दशम्यां संगदोषेण अर्धरात्रात्परेण तु वर्जयेच्चतुरो यामान्सं
कल्पार्चनयोस्तदा विद्धोपवासेन श्रेष्ठः कृद्दिने भक्तसमाहितः रात्रौ संप्रज्वालयेद्दिव्यं संकल्पं च ततश्चरेत् स्कान्दमका
दश्यां गृहे एकादश्यामुपोष्य निराहारसमाहितः नानापुष्पैर्निवेद्यैश्च विविधैर्मंत्रपंचामृतस्नानविशेषः स्नात्वा
सम्यग्विधानेन सोपवासो जितेन्द्रियः संपूज्य विधिवद्विष्णुं श्रद्धया सुसमाहितः पुष्पैर्गंधैस्तथा धूपैर्दीपैर्नैवेद्यकैः राम
परैः उपचारैर्विविधैर्जपहोमप्रदक्षिणैः स्तोत्रैर्नानाविधैर्दिव्यैर्गीतवाद्यमनोहरैः दंडवत्प्रणिपातैश्च जयश

दैस्तथोत्तमैः एवं संपूज्य विधिवद्रात्रौ कृत्वा प्रजागरम् याति विष्णोः परं स्थानं नरो नास्त्यत्र संशयः इति विशेषो बृहन्नार
दीये पंचामृतेन संस्नाप्य एकादश्यां जनार्दनं द्वादश्यां पयसा स्नाप्य हरिसारूप्यमश्नुते इति सूतकादौ वाराहे
सूतके च नरः स्नात्वा प्रणम्य मनसा हरिम् एकादश्यां न भुंजीत व्रतमेवं न लुप्यते मृतकेपि न भुंजीत एका
दश्यां सदा नरः इति स्त्रीणां रजोदर्शने त्वाह माधवीये संगमे प्रसूतेपि न त्यजेद्द्वादशीव्रतमिति ए
कादश्यां श्राद्धप्राप्तौ त्वाह माधवीये स एव उपवासो यदा नित्यः श्राद्धं नैमित्तिकं भवेत् उपवासं तदा कुर्यादाघ्राय
पितृसेवितमिति उपवासासामर्थ्ये त्वाह तत्रैव मार्कंडेयः एकभक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन च उपवासेन
दानेन न निर्द्वादशिको भवेत् हेमाद्रौ पुराणे उपवासासमर्थश्चेदेकं विप्रं तु भोजयेत् तावद्धनानि वा दद्या
द्भुक्ताद्द्विगुणं तथा सहस्रसंमितां देवीं जपेद्वा प्राणसंयमान् कुर्याद्द्वादशसंख्याकान्यथाशक्त्यातुरो नर इ
ति व्रतानां करणेऽशक्तः पत्नीं पुत्रं नियोजयेत् अर्के पर्वद्वये रात्रौ चतुर्दश्यष्टमी दिवा एकादश्यामहोरात्रं भुक्त्वा चांद्राय
णं चरेदिति इति श्रीमीमांसकभट्टनीलकंठात्मजभट्टशंकरकृतौ व्रतार्के एकादशीनिर्णयप्रसंगे एकादशीव्रतो

व्रता० द्यापनं ॥ अर्जुन उवाच ॥ कीदृशं तु विसर्गोत्र विधानं चात्र कीदृशं ॥ संसर्गाद्धि भवेद्येन तन्मे वद कृपानिधे ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
शृणु पार्थ प्रयत्नेन प्रवक्ष्यामि नरव्याघ्र यं शक्रः स्वर्ण सहस्रं तु अशक्तः काकिनीमपि दद्यात् तिलघृतपापार्थसम्भवं स्मादुभ
योरपि शक्त्या हि हिरण्यं दद्याद् यो सौ मध्यमो विधिः ॥ उक्तार्थमथ शक्त्या स्वदानं सर्वफलप्रदं मत तत्प्रविधिमथ सप्तकृष्ण
पा मित्रावरुणः पानि कृष्णवीर्यं नित्रतानि कुरुनन्दन मतिफलानि च सर्वाणि उद्यापन विधिं विना ॥ बोधसमये पार्थ कु
र्यादुद्यापनक्रियां मार्गशीर्षे विशेषेण माघे भीम तिथावपि दृष्टा मया दिनशेषेणारात्रौ गुरुमप्यहं व्रजेत् ॥ एकादशी दिने
प्राप्ते उरुमध्ये यथाशक्तितः ॥ गृहीत्वा वरणे मन्त्रज्ञान् पार्थ पातविवरणं उपदेशो मदं वं विधं शांतं सर्वलक्षणान्वित मृ सदाचा
रस्तं पार्थ वेदवेदांगपारगं गुरुं प्रार्थना अस्मदीयं व्रतं विश्वविष्णु वासरसंभवं संपूर्णं तु भवेद्येन तत्कुरुष्व हि जोत्तम
तस्मात्स्वेतिप मकार्योदंतधावनपूर्वकं एकादश्यां निराहारः स्थित्वा चैव परेहनि मोक्ष्यामि पुंडरीकाक्ष शरणं मे भवाच्युत
य एवं न्यासमये शुचिर्भूत्वा समाहितः पार्थ देवाद्भिर्मोच सर्वैः पापपतितानां च संगमं कामं दुरोदरं पार्थ स्वरतः परिवर्जयेद् राम
स्नानं कृत्वा मंत्रपूर्वं न द्यानेर्विमले जले तर्पयित्वा पितॄन्देवान् मनुजपेन्मंत्रमूलं ॥ उपनिषन्मुचौ देशे कीटके शास्त्रिव

जितेंद्रियः सर्वतोभद्रं नीलपीतसितासितैः मंडलं चोदरे पूर्व सर्वकर्म सुप्रजितं स्थापवातं तु लानां च न्यस्य पात्रांतुजं
चरे तत्ता तिथ्वर्णधटंता स्वं पात्रं तैरो स्थापसमुन्मदं जानारूपमयं देवं लक्ष्मायुक्तं जनार्दनं माकृतं सो पवातं वस्त्रहिरण्यं
वासमं अक्षमालासमायुक्तं शंखचक्रगदाधरम् ॥ शक्त्या सुवर्णपुष्पैः पूजनं तु त्विद्व स्वनं तत्रैव जमदेवं तु पूजये
र्दिपेद्धि पिव वरः नैवेद्यानि चतुर्विंशात् पथरधारं तु क्रमात् ॥ भक्त्या चतुर्विंशति वृत्तिर्विघ्नपिपरं तपः ॥ दद्यापावातरा
दद्याद् दे वोद्यापनं भवेत् मोदकान् मुद्रका क्षीराणि घृतपूरकमंडकान् मोहो लिकारिक मारः सेवाम कवए ववव
रकानायसं तु गंधं शालिरथोदनं तथा ॥ इंडरीकाव्यरिकानार्थे द्राक्षा पनसमुद्र मोदकान तिलपिष्टवडं पिष्टं शीला
पिष्टं मशर्करसंरंभा फलं चमषंत मुद्र चर्णगुडौदनं ॥ एवं क्रमेण नैवेद्यं दत्वा गवाचरमेहनि ॥ अथ पर ज्ञाना मानिरा
मो दद्यापना दोतु ज्ञानुनी मा थवा यच ॥ गुरुर्त्वं वैकाम पतये कथांवा सुन मूर्तये पम नाभाय नाभितु उदरं विश्वमूर्तये
तदयं ज्ञान गम्याय कंठं श्री कंठ हं गिनेम हस्तबाहवे बाहू च रुक्मीयो गणोगिने ललाटमुरुमायेति नासां नाकं सुरे
श्वरं ॥ श्रवणौ श्रवणेशाय शिरसायोमर्वकामेद सहस्रशीर्षा याशिरसं वांगं सर्वरूपिणे इति हृ ज्ञा सु भेन्मानि केलेन

व्रता० बीजपूरेण वा पुनः हरिं स्नात्वा जगन्नाथं दद्यादर्घ्यं विधानतः सांकृतं च सपुष्पं च सजलं चंदनान्वितं पूर्वोक्तेनैव मंत्रेण
व्रतपूर्त्तिकरः सुधीः रात्रौ जागरणं कुर्याद्गीतशास्त्रविनोदतः दंडं दत्ते धराद्दानं पिंडो दत्तो गयाशिरे कृतं दानं कुरुक्षे-
त्रे येन कृतं जागरं हरेः नृत्यं गीतं प्रकुर्वंति वीणावाद्यं तथैव च ये पठंति पुराणानि ते नराः कल्पवल्लभाः शास्त्रैर्वा यथ-
वा सत्याश्रुविवीथ यथाश्रुविकृत्वा जागरणं विमुच्यते पापकोटिभिः मुक्तो वाथ यथा मुक्तो जागरमसुपस्थि-
तं पश्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति यावत्पदानि स्वगृहात्केशवायतनं प्रति अश्वमेधसमानि स्युर्जागरा-
र्थं गच्छतः पादयोः पांशुकणिकाः धरण्यां निपतंति याः तावद्वर्षसहस्राणि जागरी वसते दिवि ब्रह्मापि चणपा-
कृतं जागरणं हरेः निर्दहेन्मेरुतुल्यानि युगकोटिकृतान्यपि मनसा संस्मरेद्देवं तां रात्रिं मतिवान्यश्च प्रभाते विमले
स्नात्वा विप्राणां कारयेत्कवितं चतुर्विंशतिसंख्याकान्विप्रानागमदर्शिनः सर्वं कुर्याद्विधानेन जपहोमार्चनादिकं श-
तमष्टोत्तरं होमः सर्वत्रापि प्रशस्यते इदं विष्णुर्द्विजातीनां होममंत्रः प्रकीर्तितः शूद्राणां चैव सर्वेषां मंत्रमष्टाक्षरं ॥ राम
तुंविविदैरपि वस्त्रैश्च भाजनैरासनैस्तथा सह पात्राणां नवानां च दद्यात्पार्थ पूर्वकृत्पतके द्वादशे वा महाशक्त्यैव स्वालं-

कारभूषणैः पूजयात्पुष्पमालाभिः सपत्नीकान्द्विजोत्तमान् कुंभान्द्वादश दद्यात्तथा पक्वान्नजलपूरितान् भोजयित्वा त-
तो विप्रान्भक्तितो विचरेद्गुरुः एकादशीकृपिनादेया सर्वकामफलप्रदा यथा स्वर्गश्च मोक्षश्च इह संप्रणीता
व्रते सपत्नीको गुरुः पूज्यो मंडले हरिसन्निधौ भूषणाच्छादनैर्भोज्यैः प्रमाणैः परितोषयेत् नमस्ते
कपिले देवि संसारार्णवतारिणि मया दत्ता द्विजेंद्राय प्रीयतां मे जनार्दन ममा यथैवास्तु सर्वं श्राद्धं दद्यात्स-
र्वं धनं जयं दृष्टं चामस्य धर्मशक्त्या वित्तशाठ्यविवर्जितः जलदानं विशेषेण भूरिदानमतः परं प्रार्थयेत्
गुरुं धीशं ततो भक्त्याहं तांजलिम् याघस्मिन्व्रते देवपरं पूर्णां कृतं विभो सर्वं भवतु संपूर्णं त्वत्प्रसादाद्रमा-
पते प्रदक्षिणां ततः कृत्वा दंडवत्प्रणमेत्स्वयं मंडलं मूर्तिसंयुक्तं सोपहारं सदक्षिणं विप्रर्त्तो विष्णुरितु-
ष्णो आचार्याय निवेदयेत् सर्वं विसर्जयेत्पश्चान्नमो ऽप परितोष्य च ततः द्रुपातनं कुर्यात्पारणं व्रतं कमि

व्रता० सहएकादशीव्रतं चैतद्यथाविधिकृतं तु राघवेनाश्वेन भूपेन कथितं पुरतस्तव धनंजयतवप्रीत्याय कान्तुग्रह
कारणात्तयः करोति नरो भक्त्या व्रतमेतद्दयापहं स याति वैष्णवं स्थानं सहयलपवर्जितं उक्तमुद्यापनं चैवमुम
योक्तं सत्तमं किमन्यैर्बहुभिर्वाक्यैः ब्रह्मशंसापरमेश्वरी एकादशपापरतरं त्रैलोक्ये न हि विद्यते अन्नदानं तु गोदानं भू
मिदानं तथापि वा गोशमवीजमूल्यानां समसंख्या तु गानि हि दानानि विष्णुभवनमेकादश्यां व्रतं तिहियेपिष्ट्वा विनिम
तं कथ्यमानं कथामिमां तेपि पापविनिर्मुक्ताः स्वर्गं यान्ति न संशयः इत्याकर्ण्य पार्थो नीतोवाक्यं केशवस्य परमाद्भुतं अ
नंदं परमं प्राप सोऽस्यं वापि निरंतरं सूत उवाच एवं श्रीत्या पुराविष्णाश्रीकृष्णेन परेहितं महात्म्यविधिसंयुक्तमुप
दिष्टं विशेषतः उत्पत्तिं प्रश्णोत्येवमेकादश्या द्विजोत्तम भुक्त्वा भोगाननेकांस्तु विष्णुलोकं प्रयाति सः अर्जु राम
न उवाच ॥ ॥ ॥